

Малгожата ФИЛИПЕК*
Вроцлавски универзитет

Оригинални научни рад
Примљен: 5. 1. 2026.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

СРПСКА ДРАМА И ПОЗОРИШТЕ У МЕЋУРАТНОЈ ПОЉСКОЈ. CASUS ЈОВАН ВЛАДИСЛАВ МОМЧИЛА МИЛОШЕВИЋА

У овом се раду наводе информације о српској драми у пољском културном миљеу између два светска рата. Иако се оне свode на белешке о позоришном животу Србије, најавама наступа српских трупа у Пољској и рецензије пољске представе *Госпође министарке*, ипак пажњу заслужује случај трагедије Момчила Милошевића *Јован Владислав* коју је након београдске представе превео С.К. Папјерковски и издао у Лублину 1935, пет година раније од оригинала.

Кључне речи: српска драма, пољска штампа, међуратно доба, превод, Папјерковски, *Јован Владислав*.

Српска драматургија у међуратном периоду у Пољској заузима врло скроман положај. Недостатак интересовања резултат је опште ситуације драме и позоришта у Пољској, где је почетком 30-их година дошло до кризе позоришта која је довела до затварања ових културних установа. Репертоарска политика резултирала је јачањем позиције западноевропских дела на уштрб домаћих и словенских, ретко извођених на пољским сценама (Попјел 1995: 62). „Узрок кризе (...) био је везан за (...) промене које су се догодиле после рата у односима међу драмским писцима, позориштем и публиком” (Попјел 1995: 66).

Извори знања о српској драми постале су углавном новинске белешке (често анонимне) о позоришном животу Београда и Краљевине СХС у листовима и часописима. Белешке о извођеним представама, о позориштима у Београду и у другим градовима омогућиле су да се добију подаци о појединим драмским делима. Захваљујући њима у пољски књижевни оптицај ушла су нека имена аутора и наслови појединих дела, нпр. *Урошева женидба* Милу-

*malgorzata.filipek@uw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-6230-151X>

тина Бојића, који је створио „националну драму и (...) умео да открије српски средњовековни византизам”;¹ Петровићев *Чвор*, који је написан „са великим познавањем сценске технике”;² *Кујање* Александра Илића, чијем је аутору „суђена изузетна будућност”;³ Станковићева *Ташана*, која се најављује као „повратак на сцену писца који је избегавао позориште”.⁴

Пољска штампа пратила је културну размену између Пољске и Краљевине СХС. У часопису „Позоришни живот” (*Życie Teatralne*) наведен је програм гостовања једног београдског ансамбла с описима представа које ће се изводити у Пољској. Публика је могла очекивати комедију Јанка Веселиновића *Бидо*, где „свађе и размирице српских Монтега и Капулета не изазивају трагедију, јер љубав (...) мири завађене породице” (Кавецка 1924: 6–7), најављивале су се драме: *Урошева женидба* Бојића, у којој највећи српски владар Душан Силни приморава лепу и храбру Томанду да се уда за његовог сина Уроша, „а она на дан венчања бежи са царевим развратним братом” (Кавецка 1924: 6–7); комедија *Невероватни цилиндар Њ. В. Краља Кристијана Живојина Вукадиновића*, где се приказује „несрећна љубав младића према циркуској уметници” (Кавецка 1924: 6–7); *Народни посланик* Бранислава Нушића, чија је способност да ухвати смешне сцене у супротности са ставом „да Словени не могу бити хумористи” (Кавецка 1924: 7).

У белешкама о српској и хрватској књижевности,⁵ што се позоришта тиче, писало се највише о Браниславу Нушићу поводом педесетогодишњице његовог књижевног рада (Папјерковски 1930: 11), шездесетогодишњице рођења или поводом смрти. Нушић је био познат пољском читаоцу већ од почетка 20. година XX века по преводима приповедака,⁶ а постао је познатији захваљујући комедији *Госпођа министарка*, где је знао „да жонглира једноставном, понекад грубом шалом, немилосрдно ударајући друштво заједљивом сатиром”.⁷ Тадашњи директор краковског позоришта „Јулијуш Словацки” гледао је на немачком у Прагу и у Бечу ову комедију и одлучио је да ће за пољску публику извести баш ову језичку верзију, јер је краћа од оригинала. Јузеф Ценцек 1935. превео је текст на пољски, али није пристао ни на какве измене. Зато је на краковској сцени искоришћен превод Едите Гашушкове са немачког језика. Премијера комедије одржана је 5. маја 1938.

¹ *Ruch teatralny wśród Słowian*, „Życie Teatru” 1924, nr 5, s. 40

² Ibidem, nr 45, s. 328.

³ *Ruch teatralny wśród Słowian*, „Życie Teatru” 1924, nr 39, s. 279.

⁴ Nowy sezon teatralny w Belgradzie, „Świat” 1927, nr 40, s. 22.

⁵ S. Papierkowski, *Literatura serbsko-chorwacka po roku 1918*, „Kurier Literacko-Naukowy” 1929, nr 49; J. Benešić, *Życie literackie Jugosławii*, „Świat” 1930, nr 18; W. Bazielić, *Panorama literatury jugosłowiańskiej*, „Tęcza” 1931, nr 17; S. Papierkowski, *Literatura serbochorwacka doby współczesnej*, „Kamena” 1935/1936, nr 2. W. Glück, Ci z pierwszych szeregów, którzy odeszli..., „Przegląd Polsko-Jugosłowiański” 1938, nr 1, s. 4

⁶ B. Nušić, *Jego czwarta żona*, tłum. V. Frančić, „Nowa Reforma” 1922, XLI, s. ?; *Grzech Hatidży*, tłum. Z. Kawecka, „Kurier Poznański”, 1924, nr 258, s. 2 i nr 259, s. 2.; *Lale*, tłum. Z. Kawecka, „Kurier Poznański” 1925, nr 103, s. 34–35; *Carije*, tłum. Z. Kawecka, „Kultura Słowiańska” 1925, nr 9, s. 9–11 i nr 10/11, s. 20–21; *Mój uczeń*, tłum. R. Zawiliński, „Nowa Reforma” 1928, nr 133, s. 1 i nr 134, s. 1; *Przygoda św. Mikołaja*, tłum. Mecenaz Wacusi [Wacław Teitelbaum], „Kurier Poranny” 1934, nr 358, s. 45 (?); *Spis ludności*, tłum. J. Magiera, „Głos Narodu”, 1934, nr 277, s. 4 i nr 278, s. 4.

⁷ *Teatry jugosłowiańskie*, „Życie Teatru” 1925, nr 4, s. 36.

године, а представа се у Кракову изводила четрнаест пута (Кот 1964: 172). Рецензент Антони Вашковски (Antoni Waśkowski, 1885–1966) у часопису „Глас нације” („Głos Narodu”) истиче да тема комада „није нова – (...) али садржи доста ситуационе и вербалне духовитости, а аутор црта смешне типове и фигуре” (Вашковски 1938: 9). Критичар у „Илустрованом свакодневном куриру” („Ilustrowany Kurier Codzienny”) посвећује пажњу реакцији публике „на комичне догодовштине (...), на разне лакомислене изреке и алузије” (Кот 1964: 172). Истиче се чињеница да су успеху комедије допринели краковски глумци, „посебно сјајна Јадвига Корецка у насловној улози и Мјечислав Венгжин као њен зет Чедо” (Кот 1964: 173). Успех код краковске публике резултирао је постављањем комада у виљнуском Градском позоришту „На Похуланки”, где се комедија изводила дванаест пута. Премијера је одржана 8. јуна 1938. У листу „Реч” („Słowo”) Теодор Бујницки (1907–1944) написао је да је то комедија ништа боља ни гора од многих десетина лако сварљивих комадића који сваке године испуњавају „мртве сезоне” и „не може бити предмет поноса” (Кот 1964: 174).

Битан разлог слабог интересовања за српску драматургију у Пољској био је случајан избор комада. Он је зависио „од привремене популарности датог аутора у Југославији (...), или од познанства са преводиоцем” (Папјерковски 1935: 122). По том принципу у Пољској била је преведена драма *Јован Владислав* Момчила Милошевића (1889–1975), театролога, песника, приповедача, путописца, аутора позоришних критика, огледа и чланака, као и комада *Заборава* (Београд, 1920), *Бездјушник* (Нови Сад, 1925), *Јован Владислав* (Београд, 1931), *Јубилеј* (Скопље, 1932; Нови Сад 1940), *Сунце, море и жене* (Београд, 1933; Нови Сад 1942), *Аутомат* (Скопље, 1935; Нови Сад 1940).

Милошевић је био члан београдског Пољско-југословенског удружења и један од пријатеља Станислава Кајетана Папјерковског (1906–1990), тадашњег лектора пољског језика, предавача пољске књижевности на Београдском универзитету, преводиоца и популаризатора српске књижевности код Пољака, као и преводиоца и популаризатора југословенских књижевности у Пољској, а након Другог светског рата професора Католичког универзитета у Лублину.

Папјерковски, који је у фебруару 1931. видео представу Милошевићеве драме *Јован Владислав* у Народном позоришту у Београду, исте године превео је дело на пољски. Рад је завршио у пољском лечилишту „Ивонич Здруј” 31. октобра 1931, а издао у Лублину 1935. године „као први том публикације (...) под називом «Преводи из југословенске књижевности»” (Голомбек 1939: 343), коју је овим преводом започео. Пољско издање претходило је српском, што се истиче у напомени издавача за до сада јединствено српско издање трегедије из 1940. године.

У средишту Милошевићеве трагедије, чија се радња збива у доба борби словенских племена на југу Балканског полуострва, налази се братић бугарског цара Самуила (976–1014), син његовог брата Арона, убијеног по Самуиловој наредби. Јован Владислав (?–1018) преузео је власт 1015. године, након убиства Самуиловог сина Радомира. До 1018. носио је титулу цара Бугарске,

22. маја 1016. наредио је убиство Самуиловог зета, кнеза Дукље, Јована Владимира, а почетком 1018. напао је Драч, али изгубио је живот и борбу око града. Овај догађај искористио је Василије II, који је кренуо на остатке некада моћне државе, ушао у Охрид и преузео власт од Владислављеве удовице, чиме је Самуилово царство престало да постоји. Овај „властољубиви узурпатор, крвави тиранин који је довео до пропасти велико словенско царство, организовано (...) трудом и храброшћу цара Самуила” (Вислоцки 1936: 34).

Spiritus movens радње у Милошевићевој драми чини Владислављева љубав према сестри од стрица, Теодори, удатој за дукљанског владара Владимира уз пристанак цара Самуила, свог оца. Владислављева љубав према њој претвара се у мржњу према супарнику и у жудњу за осветом, чије су жртве Самуилов син Радомир и зет Владимир, владар најмоћније српске државе од око 1000. до 1016. године.

Историјски ликови, попут Самуила, супруге Агате, друге ћерке Мирославе, зета Ашота, Јована Владимира и Јована Владислава, нашли су своје место у делу. Главни извор знања о догађајима овог доба чини дело анонимног барског свештеника *Љетопис попа Дукљанина* (или *Барски родослов*), који се сматра првим историографским и књижевним делом јужних Словена (Карталија 2016: 147). Владимирова владавина описана је у 36. поглављу *Љетописа попа Дукљанина*, који је завршен између 1299. и 1301; поглавља 34. и 35. баве се његовим оцем и стричевима. Ова три поглавља заснивају се на изгубљеној Владимировој биографији, написаној у Дукљи између 1075. и 1089. године. Значајан извор за овај период је дело византијског историчара Јована Скилице (1040–1101) *Кратка историја*, која обухвата два и по столећа (од 811. до 1057) касније допуњена од стране епископа Девољског, Михаила. Уз латинску верзију *Љетописа* постоји и превод на италијански језик, који је објавио 1601. године Мавро Орбини у делу *Краљевство Словена* (Карталија 2016: 147).

Трагедија *Јован Владислав*, чије се епизоде поклапају са онима из *Љетописа*, почиње очекивањем повратка Самуила и његове војске са кампање током које је цар опустошио Далмацију, градове Котор и Дубровник, стигао до Задра, а затим се вратио преко Рашке и Босне у своје области. Након ове кампање владар Дукље био је послат у изгнанство у охридску област да тамнује у Преспи (Карталија 2016: 148–149).

Мотив сукоба честитог, побожног владара Дукље Владимира с његовим противником био је инспирација за многе књижевнике. Осим *Љетописа попа Дукљанина* овај се мотив појавио и у драмским делима. Лазар Лазаревић у *Владимиру и Косари* (1829) осликава Владимирове борбе са Самуилом и период заточеништва у тамници, с тим што у овом делу Владимиров противник није Јован Владислав, него сердар Асен, чија жудња за влашћу, али и за бугарском принцезом, наводи да се устреми на српског владара а Самуила окрене против Владимира. Царева кћи, присиљена на брак са Асеном, моли Бога да је од њега спасе. На крају, Самуило се уверио у Арсенова злочинства, дао је кћери и Владимиру благослов и Дукљу на управу. Јован Стерија Поповић у драми *Владислав: жалостна игра у пет дејствија* (1843)

осликао је покушаје Самуиловe кћерке да заштити супруга од Владислава и приказао је Владимирову смрт. Стерија, по угледу на Шекспира, на сцену је извео духа дукљанског владара, који ће на крају досудити крволочном убици Владиславу. За разлику од етеричне појаве Хамлетовог оца, Владимиров дух се обрачунава са својим крвником, одводећи га у свет мртвих. У опери Петра Прерадовића *Владимир и Косара* Владислав користи Самуилову сахрану, на коју је дошао Владимир. Миливој Кнежевић у једночиној трагедији *Краљ Владислав* (1932) детаљно је развио Владислављеве планове, захваљујући којима је бугарски цар успео да превари Владимира, и тако му одузме живот (Карталија 2016: 160–163).

У Милошевићевој трагедији *Јован Владислав* (1940), након смрти Самуила, опсесивна жеља за влашћу наводи насловног јунака да уклони царевића Радомира и тако залије крвљу бугарски двор. У драми се појављује лик Самуиловe жене, царице Агате, која је суочена са трагедијом губитка мужа и сина. И у овој драми присутна је снажна жеља бугарске принцезе да ослободи очевог заточеника, који је добио слободу и њену руку, а Дукља изврсног владара, правичног и побожног човека, о коме се говори као о свецу (Карталија 2016: 161). И у овој драми Владимирова супруга свим силама се труди да заштити мужа од Владислава покушавајући да онемогући мужевљев одлазак код тиранина.

Преводац у уводу књишком издању драме пише о Јовану Владиславу као о представнику старе вере, чија је душа затрована жељом за осветом за смрт оца, убијеног по наређењу цара Самуила. „Његова љубав према рођацима Теодори, Самуиловој ћерки, распламсава у њему ватру страсти, а затим га води од једног злочина до другог” (Папјерковски 1935: 3). За разлику од насловног јунака, Владимир је „следбеник вере Христове” (Папјерковски 1935: 3) и зато он „са вером одлази у смрт, коју ће му нанети (...) Јован Владислав” (Папјерковски 1935: 3).

Према Папјерковском, све појаве Милошевићеве трагедије конструисане су у складу са психолошким развојем појединих ликова, тако да у делу нема ниједног догађаја који не би био оправдан унутрашњим мотивима” (Папјерковски 1935: 4), а суштина дела јесу „људски карактери и поступци које јунаци предузимају” (Папјерковски 1935: 3).

Пољски преводац истиче универзализам драме, чија би се радња могла одиграти у било које доба, иако се Милошевић зауставио на прелазу из 10. у 11. век управо зато што су историјске чињенице ове епохе „обавијене маглом легенди, у које је (...) унео многе елементе своје уметничке маште и суптилне инвенције” (Папјерковски 1935: 4).

Папјерковски позитивно оцењује београдску представу, у којој не налази „ниједну грешку” (Папјерковски 1931: 121–122). Уочава у драми елементе шекспиризма због нагомиланих емоција, мноштва догађаја, што приморава гледаоца „да одржи снажну и константну пажњу” (Папјерковски 1931: 121–122). Највећим ауторовим достигнућем сматра чињеницу да се свака појава „ишчекује са узбуђењем и френетичном радозналешћу” (Папјерковски 1931: 121–122), што је највећа жеља сваког писца. Преводац високо вреднује рад редитеља и глумце. „И редитељ, господин Исајловић, и главни уметници: го-

спођа Дара Милошевић, Добрица Милутиновић и П. Јовановић, мајсторски су испунили свој задатак. Уметнички тим предводила је госпођа Милошевић у улози Теодоре, ћерке цара Самуила и жене кнеза Владимира. (...) Госпођа Милошевић још једном показала (...) се као права уметница” (Папјерковски 1931: 121–122).

Папјерковски, попут своје оцене представе, наводи и мишљење београдских критичара који су „солидарно напали аутора, али срећом (...) на такав начин да су сами себе дискредитовали” (Папјерковски 1931: 122). Не истичући ни позоришне ни књижевне заслуге *Јована Владислава*, „исмевали су његове риме”, тврдећи „да се такве риме данас не пишу” (Папјерковски 1931: 122).

Након објављивања драме у Пољској своје је мишљење о делу и о преводу изразио познати полониста и слависта – компаратиста Јузеф Голомбек (Józef Gołąbek, 1889–1939) у часопису „Нова књига” („Nowa Książka”). Голомбек примећује да је аутор покушао да развије тему на шекспировски начин, не фокусирајући се на историјске чињенице већ на стварање снажних, жестоких и непопустљивих ликова, појачавајући драму присуством психолошке димензије (Голомбек 1939: 343). Што се превода тиче, Голомбек сматра да је „ствар, добро преведена и објављена од стране познатог писца др Ст. Папјерковског” (Голомбек 1939: 343), а пошто је доживела велики успех на сцени Народног позоришта у Београду, „требало би је пресадити на пољске позорнице, поготово што превод то олакшава” (Голомбек 1939: 343).

Голомбек бележи да је „превод Папјерковског у стиху прилично тачан; његова тачност и темељност нас приближавају оригиналу” (Голомбек 1939: 343). Управо ова Голомбекова мисао у вези са преводом чини полазну тачку за разматрања о преводу Милошевићеве трагедије на пољски. Преводац је оставио оригиналан наслов трагедије (*Jovan Vladislav* уместо *Jan Władysław*). У драми се насловни лик појављује само као „Jovan”, док су имена других ликова преведена: Владимир је „Włodzimierz”, друга Самуилова ћерка Мирослава је „Mirosława”, само један од дворјана Гаврило и у преводу се појављује као „Gavrilo”, уместо „Gawryło”.

У преводу Папјерковски пропушта ситне изјаве неких ликова – нпр., не налазимо у преводу Самуилову изјаву Агати „Добра мисао, мати” (Милошевић 1940: 14), ни поклич Фокидона који каже своју линију Јовану: „Ка земљи бојне маче! Слава великом цару!” (Милошевић 1940: 15), ни ироничну изјаву Радомира: „Див слободе!” (Милошевић 1940: 20), итд. Помоћу дидаскалија преводац на неки начин модифицира понашање јунака, уклањајући фрагменте или поједине дидаскалије, нпр.: Јован „(подигавши пехар, **са лажним осмехом**)” (Милошевић 1940: 17) / Jovan „(wzniósłszy kielich)” (Милошевић 1935: 14); Јован „(са жаром)” (Милошевић 1940: 15) / Jovan „(-)” (Милошевић 1935: 14); Самуило „(благо, али неспокојно)” (Милошевић 1940: 19) / Samuel „(-)” (Милошевић 1935: 15) итд. Понекад преводац додатно поетизира језик дидаскалија, нпр. Јован „(хода двораном. **Неспокојан је**. Очекује. Кад зачује Аронове кораке, устреми се ка њему нестрпљиво)” (Милошевић 1940: 31) / Jovan „(chodzi po sali. **Na twarzy osiadła mu troska**. Usłyszawszy kroki ARONA, podbiega doń niecierpliwie)” (Милошевић 1935: 21).

Најбитнија у преводу Папјерковског јесте чињеница да је преводилац одустао од коришћења риме. Могуће је да су на његову одлуку имале утицај рецензије београдских критичара представе који су замерили Милошевићу употребу риме.

ЈОВАН:

„Добра си срећа, сејо! Што тужиш сама тако
У цветно вече када радошћу трепти свако?
Цар нам се, чујеш, враћа? Победа силна, веле?
Напољу гладне руље већ давно се веселе!”
(Милошевић 1940: 4)

JOVAN:

„Witam cię, siostró! Co tu o tej porze
Powszechnej radości porabiasz sama?
Czar nam już wraca? Zwycięstwo olbrzymie?
Na dworze tłuszcza weseli się głodna!”
(Милошевић 1935: 8)

Милошевићева драма се одликује четрнаестосложном строфом, Папјерковски сачувао је у преводу графички облик стиха, а јунаци у својим изјавама служе се једанаестерцем.

1.	ЈОВАН: Чекаћу још да видим. А ти се добро пази: Препрека много стоји на мрачној нашој стази! Да се намере скрију, прилази вешто, с ласком, Покоран, одан, сми- рен...увек са другом маском. (Милошевић 1940: 4)	7+7 14 7+5+2 7+7	JOVAN: Poczekam jeszcze! Ty do- brze się pilnuj: Przeszkód nam w mrocznej wiele stoi drodze! By skryć zamiary, sprytnie i z pochlebstwem Podchodź, pokorny, oddany ...i w masce. (Милошевић 1935: 8)	5+6 11 5+6 2+3+3+3
2.	ЈОВАН О светлости! Лепото! Песмо сред лутог боја Сад могу да те гледам к'о невесту, без страха. Да махнитоме срцу сло- бодно пустим маха! (...) О, чуј ме једном, сестро! Милости, душа страда! У ноћи, кад све замре, пун чежње, жудње, јада Лутам кроз мукле своде и шашћем име твоје (Милошевић 1940: 5)	4+3 7 7+4+3 14 1+2+2+2 3+2+2 3+4+3+2+2 7+7	JOVAN Teraz ci mogę sen duszy powiedzieć I patrzeć na cię z radością, bez strachu, Oszałamemu puścić wodze sercu! (...) Słuchaj mnie, siostró! Łaski, bo szaleję! Nocą, gdy wszystko zamrze, jak cię błędę Wśród ciemnych komnat, szepcąc imię twoje... (Милошевић 1935: 9)	11 5+3+3 11 3+2+6 2+5+4 5+6

Слична ситуација је такође у дијалозима (прим. 1, 2, 3) у којима изјаве свих учесника разговора као да се „затварају” у оквиру четрнаестерца (у оригиналу) и једанаестерца (у преводу).

1.	ТЕОДОРА Оче! МИРОСЛАВА Мој оче! АГАТА Ћути! Зар таква реч баш данас?	2 3 2+7	TEODORA Ojcie! MIROSLAWA Mój ojcie! AGATA Dziś właśnie to słowo!	2 3 6
2.	ЈОВАН (подигавши пехар, са лажним осмехом) У славу светлог цара! СВИ У славу светлог цара!	7 7	JOVAN (wzniósłszy kielich) Na sławę cara jasnego! DWORZANIE Na sławę!	8 3
3.	САМУИЛО Хвала, јунаци, хвала! (После кратког ћутања, као да се пренуо из сна, враћа се пређашњем достојанству) Ко се о робљу стара? АШОТ Ја сам те среће био... ЈОВАН Водиш нам много робља? САМУИЛО Све што још оста живо сред крвавога гробља: (Милошевић 1940: 16–18)	2+3+2 7 7 2+3+2 14	SAMUEL Dziękuję, bracia! (po krótkim milczeniu, jak gdyby się przełamał) Kto myśli o jeńcach? ASZOT Ja mam to szczęście JOVAN Jeńców, ojcie, wielu? SAMUEL Ziemia i morze w niewolę mą poszły: (Милошевић 1935: 14–15)	3+2 6 5 2+2+2 11

Да би очувао једанаест слогова у свакој изјави, преводилац користи скраћене облике глагола, придевских партиципа, присвојних заменица, комбинује личне облике презента и прошлог времена са везником, што савременом читаоцу звучи архаично.

У преводу	Требало би....
Jakiegoż dobra oczekiwać możem ? (Милошевић 1935: 31)	Jakiegoż dobra oczekiwać możemy ?
Bom ja sierota, w tobiem znalazł ojca (Милошевић 1935: 13)	Bo (ja) jestem sierotą, w tobie znalazłem ojca...
Jam wybran carem (Милошевић 1935: 42)	(Ja) zostałem wybrany carem/ na cara
W chwili tej ciebie na me szczęście widzieć... (Милошевић 1935: 14)	W chwili tej ciebie na moje szczęście widzieć...

Tyś jeden silny w tej krytycznej chwili (Милошевић 1935: 28)	Ty jeden jesteś silny, w tej krytycznej chwili
Powiedz, żem smutny (Милошевић 1935: 21)	Powiedz, że jestem smutny.
W Ochrydziem tobie mieszkanie zgotował (Милошевић 1935: 32)	W Ochrydzie przygotowałem ci mieszkanie

У преводу који је настао пре скоро сто година има граматичких облика који се данас сматрају застарелим – облици деκлинације показних заменица *овај, ова, ово, онај, она, оно* (ten, ta, to; tamten, tamta tamto) и придева. Из данашње перспективе, утисак страности превода појачава се различитом флексијом придева и заменица средњег рода у множини и у јединици.

У преводу	Сада би било
Prawo niech będzie zaufaniem świętem (Милошевић 1935: 29)	Prawo niech będzie zaufaniem świętym
I jednem słowem nie osądz sam siebie (Милошевић 1935: 45)	I jednym słowem nie osądz sam siebie
O płaczcie ludy nad tem carstwem zgnilem! (Милошевић 1935: 49)	O płaczcie ludy nad tym carstwem zgnilym!
W jakiemś się ciemnem skrywając ustro- niu (Милошевић 1935: 54)	W jakimś ciemnym skrywając się ustro- niu

Употребу кратког облика личне заменице „ja” у индиректним падежима налазимо код Папјерковског, тако да његов избор сада делује застарело.

У преводу:	Сада би било:
Słuchaj mię mężu! Zetnij bujne włosy (Милошевић 1935: 49)	Słuchaj mnie mężu! Zetnij bujne włosy
Niech mię ssie tęsknota! (Милошевић 1935: 39)	Niech mnie ssie tęsknota!
Słuchaj, coć powiem – nie spałam tej nocy: Jakaś okropna gnębiła mię zmora (Милошевић 1935: 51)	Słuchaj, co ci powiem – nie spałam tej nocy: Jakaś okropna gnębiła mnie zmora

Преводи после неког времена старе и због своје застарелости могу деловати чудно и претенциозно, што је читаоцима очигледно. У основи старења превода су процеси еволуције циљног језика (Левицки 2019: 99). Из перспективе данашњег читаоца превод Папјерковског оптерећен је ортографским грешкама јер су се промениле правописне норме [(zpowrotem, rzeźki

(Милошевић 1935: 9), podwakroć, zgóry, zprzodu, egzekwje (Милошевић 1935: 33); zdala (Милошевић 1935: 38), итд].

У преводу недостају неке ситне изјаве појединих ликова, преводилац понекад скраћује дидаскалије. Иако је превод осакаћен због одсуства риме, ипак је Папјерковски сачувао лексичку карактеристичност за језик поезије [нпр. „Już mury miasta w zieleni się pławią,/ od nocy w zieleń stroją się kobiety” (Милошевић 1935: 9); „powodnią tłumów już ulica płynie” (Милошевић 1935: 12); O każdej porze, wciąż, gdziekolwiek idę? Gdziekolwiek w domu tym skieruję oczy...” (Милошевић 1935: 10); „Chcesz nieszczęsnego znów żyć, ojczy, jeńca?/ Kiedy już, biedny u wrót grobu stoi?” (Милошевић 1935: 15); „śmierć w ślad nasz kroczy i rzędem uderza...” (Милошевић 1935: 31), итд.].

Папјерковски је углавном сачувао у преводу елементе православне традиције, чији су основни индикатори „икона” и „црква” [„klęcznik **przed ikoną** w złotych ramach” (Милошевић 1935: 7); „klęka zwrócony **ku wielkiej ikonie**” (Милошевић 1935: 25); „już na mszę krótką **w cerkwi** wstąpił progi” (Милошевић 1935: 11); „**kopuła cerkwi św. Achileja** zalana światłością słońca” (Милошевић 1935: 21); итд.], иако није сасвим доследан у својим преводилачким одлукама [нпр. „Narodu wolę każdy przyjąć musi! A przy tem prawa **carstwa i kościoła**” (Милошевић 1935: 31), уместо „(...)! A przy tem prawa **cesarstwa i cerkwi**”].

Биланс присуства српске драме у Пољској у доба између два светска рата изгледа јако скромно. На такав резултат утицали су пре свега ванкњижевни разлози, нпр. лоша економска ситуација позоришта, као и укус публике, која је више волела западни позоришни репертоар. Према Влођимиежу Коту „да су југословенска дела позната и популарна на Западу, несумњиво би била више цењена и у Пољској” (Кот 1964: 174). Тако се догодило са Нушићевом *Госпођом министарком*, која је ушла на пољске позорнице преко Беча, али пољске представе нису биле велики уметнички догађај, нису имале утицаја на пољску позоришну сцену, нису изазвале дискусију о стању драме и позоришта у Пољској. Питање рецепције српске драматургије у Пољској између два светска рата због мале популарности припада више проблематици међусловенских културних односа него историји позоришног живота (Кот 1964: 174).

О томе да се појавио превод Милошевићеве драме одлучило је познанство Папјерковског с аутором, укус и осетљивост преводиоца и његово, можда мало наивно веровање да би за пољске читаоце бурних 30-их година XX века могла бити привлачна интригантна прича из раног средњег века, универзализам људског понашања (као љубав, мржња, завист, жудња за влашћу, жеља за осветом) и од стране аутора наглашена идеја јединства Словена [„Помози ми да здружим сва словенска племена, Балкан ће бити миран за вечита времена!” (Милошевић 1940: 66) / „Pomóż mi złączyć słowiańskie narody: po wieczne czasy Bałkan szczęśliw będzie” (Милошевић 1935: 39)], чије присуство у делу Папјерковски истиче већ у приказу београдске представе, где има „уздицања патриотске мисли у југословенском духу” (Папјерковски 1931: 121–122) изражене „са искреним, страственим ентузијазмом” (Папјерковски

1931: 121–122), што сматра изразом патриотизма Милошевића, који „ради на идеји пансловенског зближавања” (Папјерковски 1931: 121–122).

Извори

Милошевић 1935: М. Milošević, *Jovan Vladislav. Tragedja w 5 aktach*, przeł. Stanisław K. Papierkowski, Lublin: „Dom Książki Polskiej” SP. AKC.

Милошевић 1940: М. Милошевић, *Јован Владислав*, Београд: Српска краљевска академија.

ЛИТЕРАТУРА

Вислоцки Машт 1936: W. T. Wisłocki [Maszt], *Ze świata książki*, „Ruch Słowiański” 1936, nr 2, 34.

Вашковски 1938: A. Waśkowski, *Z teatru im. Słowackiego. „Pani ministrowa” – komedia Branislava Nušicia*, „Głos Narodu” 1938, nr 124, 9.

Голомбек 1939: J. Gołąbek „Milošević Momčilo «Jovan Vladislav». Tragedia w 5 aktach. Przeł. St. K. Papierkowski, Lublin D.K.P. „Nowa Książka 1939, z. 6, 343.

Кавецка 1924: Z. Kawecka, *Z życia teatrów Jugosławii*, „Życie Teatralne” 1924, z. 17, 6–7.

Карталија 2013: Н. Карталија, *Св. Јован Владимир у српској историји и драми*, Ниш: Црквене студије, 13-2016, 147–168.

Кот 1964: W. Kot, *Dramat jugosłowiański na scenach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Pamiętnik Słowiański” 1964, R. XIV, 172–174.

Левицки 2019: R. Lewicki, *Starzenie się przekładów: zmiany języka czy norm tłumaczeniowych?* [w] *Między Oryginałem a Przekładem. Varia*, R. XXV, nr 2(44), red. U. Kropiwek, M. Filipowicz-Rudek, Księgarnia Akademicka, Kraków, 99–116.

Папјерковски 1935: S.K. Papierkowski, *Kilka słów o utworze*, [y] M. Milošević, *Jovan Vladislav. Tragedja w 5 aktach*, przeł. Stanisław K. Papierkowski, Lublin. Papierkowski S., *Kilka słów o utworze*, [y] M. Milošević, *Jovan Vladislav. Tragedja w 5 aktach*, przeł. Stanisław K. Papierkowski, Lublin 1935, 3–4.

Папјерковски 1931: S. Papierkowski, *Momčilo Milošević „Jovan Vladislav” (Premiera w Narodnom Pozorištu)*, „Ruch Słowiański” 1931, nr 3/4, 121–122.

Папјерковски 1930: S. Papierkowski, *Współczesny teatr w Białogrodzie*, „Ruch Słowiański” 1930, nr 8/9, 314.

Папјерковски 1930: S. Papierkowski, *Kurier Literacko-Naukowy*, 1930, nr 48, 11.

Попјел 1995: J. Popiel, *Dramat a teatr polski dwudziestolecia międzywojennego*, Kraków.

Анонимне белешке у листовима

Nowy sezon teatralny w Belgradzie, „Świat” 1927, nr 40, s. 22.

Ruch teatralny wśród Słowian, „Życie Teatru” 1924, nr 5, s. 40

Ruch teatralny wśród Słowian, „Życie Teatru” 1924, nr 39, s. 279.

Teatry jugosłowiańskie, „Życie Teatru” 1925, nr 4, s. 36.

Małgorzata Filipek

SERBSKI DRAMAT I TEATR W POLSCE MIĘDZYWOJENNEJ.
CASUS «JOVAN VLADISLAV» MOMČILA MILOŠEVICIA

Streszczenie

W artykule zaprezentowano informacje o dramacie serbskim, dostępne polskiemu środowisku kulturalnemu w okresie międzywojennym. Chociaż wiadomości te sprowadzają się głównie do anonimowych notatek prasowych o życiu teatralnym Serbii, zapowiedzi występów serbskich trup teatralnych w Polsce i recenzji krakowskich i wileńskich przedstawień *Pani ministrowej*, jednak na uwagę zasługuje dramat Momčila Miloševicia *Jovan Vladislav*, który tuż po belgradzkiej premierze przedstawienia, został przetłumaczony przez S.K. Papierkowskiego i wydany w Lublinie w roku 1935, pięć lat wcześniej niż oryginał.

Słowa kluczowe: dramat serbski, prasa polska, okres międzywojenny, przekład, Papierkowski, tragedia *Jovan Vladislav*.